

**TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL
LİSESİ**

**ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA
PROGRAMI**

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“SEÇKİNLER VE NORMALERİN MÜCADELESİ”

Danışman Öğretmen: Başak SİPAHIOĞLU
Öğrencinin Adı: Deniz
Öğrencinin Soyadı: SELÇUK
Diploma Numarası: D1129081
Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma Sorusu: Buket Uzuner’in “*Balık İzlerinin Sesi*” adlı yapıtında “*delilik*” olgusu nasıl işlenmiştir?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tezde, Buket Uzuner'in "*Balık İzlerinin Sesi*" adlı yapıtında "*delilik*" olgusunun nasıl işlendiği incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde "birey- toplum" ilişkisine değinilmiş, içinde yaşadığı toplumun işleyişine ayak uyduramayan, bu yapının dışında kalan bireyin "aykırı"lığının nasıl şekillendiği aktarılmış, bu "aykırılık" yapıtta "seçkinler" ve "normaller" olarak adlandırılan iki grubun temsil ettiği "delilik" ve "normallik" olgularının karşılaştırması ile açığa çıkarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde "delilik" olgusu "seçkinler" ve "normaller" arasındaki algı ve davranış farklılıkları, bu iki grubun içinde var olduğu uzam ve zaman algısının sözü edilen taraflara göre nasıl farklılık gösterdiği noktasında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede tarafların yaşam algılarını daha net bir biçimde ortaya koyabilmek için "gerçek-düş" belirsizliğinden ve var olma mücadelesinden söz edilmiştir. Bu bölümde sözü edilen "seçkinler" in toplum içindeki konumlarını ve yaşam algılarını belirgin bir biçimde değerlendirebilmek için "ütopya" kavramından yararlanılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise "var oluş" un "normaller" ve "seçkinler" e göre farklılık gösterdiği, iki yaşam algısının da kendi gerçekliğine uygun bir "var oluş" yarattığı, "delilik" in toplum düzeni içinde güce sahip olan "normaller" tarafından belirlendiği ve bir toplumsal düzen içinde o düzene uymayan yaşam biçimlerinin "öteki" konumuna geldiği çıkarımlarına ulaşılmıştır.

Sözcük Sayısı: 186

İÇİNDEKİLER

I.	GİRİŞ.....	3
II.	“NORMALLER” ve “SEÇKİNLER” KUTUPLULUĞU.....	8
III.	“NORMALLER”İN DÜNYASINDA VAR OLABİLME MÜCADELESİ: ‘MIŞ GİBİ OYUNU’	11
IV.	VAR OLMAYA ÇALIŞAN KİMLİKLER, “MIŞ GİBİ” ADLAR	13
V.	“NORMALLER” ve “SEÇKİNLER” ARASINDAKİ DAVRANIŞ VE TUTUM FARKLILIĞI	15
VI.	DELİLİĞİN UZAMI.....	15
VII.	DELİLİK, KURTULUŞ ve ÜTOPYA	16
VIII.	“GERÇEK – DÜŞ” BELİRSİZLİĞİ VE DELİLİK.....	19
IX.	SONUÇ.....	21
X.	KAYNAKÇA	23

Araştırma Sorusu: Buket Uzuner'in "*Balık İzlerinin Sesi*" adlı yapıtında "*delilik*" olgusu nasıl işlenmiştir?

I. GİRİŞ

İçinde bulunduğu toplumun değer yargıları, kültürü ve kurallarıyla etkileşim halinde olan birey, toplumdaki farklı yapılanmaları, düşünce sistemlerini, toplumun yazılı, sözlü kurallarıyla şekillenen "*doğru-yanlış*" ayrımını kaynak olarak kullanıp bunlardan kendi yaşam algısına uyanları seçip, toplumla etkileşimini bireysel değerler ölçütünde belirleyerek buna uygun bir yaşam sürdürebilir. Birey olmanın koşulu, bu süreci toplumdaki herhangi bir grubun baskısı altında kalmadan, dayatılma olmaksızın, seçim yapabilme özgürlüğüne sahip bir biçimde yaşamaktır. Ancak, toplum içindeki her kişi bu özgürlüğe sahip olamadığından bu süreci sağlıklı bir biçimde yaşayamayan kişilerin "*birey*" olamadıkları, kendi var oluşlarını gerçekleştiremedikleri söylenebilir.

Bir fikrin çoğunluk tarafından kabul görmesi, fikrin kurala dönüşmesini sağlar. Kural, çoğunluğun kabul ettiği görüştür ve bu nedenle kuralların değiştirilmesi zor, uzun bir sürece yayılabilir. "*Birey-toplum*" ilişkisinde yaptığı seçimler toplumsal kurallarla örtüşmeyen bireyler bu ilişkide sıkıntı yaşarlar. "*Aykırı*" bireylerin bu noktada kendilerini gerçekleştirmek adına önlerinde iki yol açılır: Çoğunluk tarafından kabul gören değerlere uymadan; ancak toplum tarafından da yadırganacak, ötelenecek tutumlar göstermeden, kendi doğrularıyla yaşamaya çalışmak ya da çoğunluğun karşısına çıkma cesareti göstererek seçimlerini ve yaşam biçimini topluma kabul ettirmek. Bu seçimlerden ilkinde birey toplumdaki ötelenmez; ikinci yoldaysa kişi toplumdaki "*aykırı*" bir yol tuttuğu için bu yapıdan itilebilir, yalnızlaşabilir.

Toplum, fikirleri kendi algısıyla uyuşmayan azınlıktan çoğunlukla korkar ve aykırı kişileri öncelikle baskın yapısıyla “iyileştirme”ye çalışır. Bireyin “aykırı” yönlerini yok etmesini, “normal”leşmesini ister. Bu “normalleştirme” hareketi, amacına ulaşmazsa toplum aykırılığa tepki gösterir, onu yok etmeye çalışır, öfke duyar hatta aykırı olana “şiddet” gösterir. Toplum çoğunlukta olmanın sağladığı güç ile kendine benzemeyeni, ötekileştirir, yalnızlaştırır.

Bireyin kültürü, değer yargıları toplumun yapısıyla örtüşürse, birey bu bütüncül yapıyla uyum içinde yaşar. Toplumun, bir başka deyişle çoğunluğun yargılarını benimsemeyen birey, toplumun dışına itileceğinden “öteki ve yabancı” konumuna düşer, “aykırı” olur. Tuttuğu yolda ilerleyen aykırı birey, genel yapıyla uyuşmayan yapısı, toplumsal yapının işleyişini sorgulaması gibi genel düzeni tehdit eden bir duruş sergileyebilir. “Aykırı” birey eleştirel bakış açısına sahipse toplumsal kuralları kabul etmeden önce sorgular. Birey bu kurallara uyarırsa toplumun parçası olur, aksi takdirde “öteki” konumunda yalnızlaşır.

Buket Uzuner’in “**Balık İzlerinin Sesi**” adlı yapıtında kendilerine özgü yaşam biçimleriyle aykırı bir grup olan “seçkinler”in, çoğunluk olmanın gücünü elde etmiş olan “normaller”e karşı verdiği var oluş mücadelesi, iki grup arasındaki çatışma, “delilik” ve “normallik” olgularının karşılaştırılmasıyla anlatılmıştır.

Yapıtta “normallik”, geneli; “seçkinlik”se genelden ayrılan “öteki”liği temsil eder. Toplumsal yapıda “ötekilik” yaratan “delilik”in kime, hangi ölçütlere göre belirlendiği Buket Uzuner tarafından “**Balık İzlerinin Sesi**”nde bir sorunsal olarak ele alınmıştır. Bu noktada çalışmanın amacı da delilik olgusunun hangi figürler üzerinden, nasıl ele alındığını incelemek olmuştur.

Buket Uzuner, delilik olgusunu, deliliğin neye göre ortaya çıktığını, gelişim sürecini roman figürlerinin kurgusal yaşamlarıyla “*normal*” hayatın değerlerinin çarpışmasını kullanarak anlatmıştır. Yapıtta delilik olgusu “*seçkinler*” ve “*normaller*” diye adlandırılan iki grup insanın neden bu adı aldıkları, yaşam algılarının değerlendirilmesi, karşılaştırılmasıyla irdelenmiştir. Birbirine zıt bu iki insan grubunun ilişkileri ve yaşam biçimlerindeki farklılığın yarattığı çatışma, “*seçkinler*”in gerçek yaşamdan yalıtılmışlığı ve bu grubun zamanı algılayış ve yaşayış biçimi “*delilik*” olgusunu belirgin bir biçimde ortaya koymak için kullanılmıştır. Yapıtta “*delilik*” olgusu, “*seçkinler*” için yaratılan, “*var oluş*” için kurulan, “*Balık İzlerinin Sesi – BİS Adası*” olarak adlandırılan bir “*ütopya*” ile de “*gerçek-düş*” belirsizliği içinde değerlendirilmiştir.

Eleştirel bir bakış açısıyla yaratılan “*seçkinler*” ve “*normaller*” üzerine daha ayrıntılı saptamaların yapılabilmesi için, bu grupların temsil ettiği “*delilik*” ve “*normallik*”in tanımlanması, olguların karşılaştırılması gerekir. Normallik, normal olma halidir, bu noktada da “*norm*” ve “*normal*” sözcüklerinin tanımına başvurulmalıdır. Türkçe Sözlük’te norm, “*Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke ve kanuna uygun durum, düzgü.*”; normal ise “*Kurala uyan, alışlagelene uyan, düzgülüye uygun, düzgülü.*”¹ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, yapıtta “*normaller*” olarak adlandırılan kurgusal toplumun öne çıkan temel özelliklerine, yaşam biçimine birebirlik göstermektedir.

“*Delilik*” ise “*Deli olma durumu, delice davranış*” olduğuna göre bu noktada “*deli*” sözcüğünün tanımına bakmak gerekmektedir. “*Aklını yitirmiş olan, aklî dengesi bozulmuş olan.*” olarak tanımlanan delilik hali “**Türk Dil Kurumu Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**”ne göreyse “*Kişinin anlksal dengesinin sürekli bakım altında tutulmayı gerektirecek biçimde*

¹ Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü, 1997, S. 553, Türk Dil Kurumu Yayınları

*bozulması durumu*² olarak tanımlanmaktadır. Bu tıbbî tanımın dışında toplumsal yapıda bir “ötekilik” yaratan “delilik” aynı zamanda bu sıfatı alan kişileri içinde yaşadığı toplumdan, genelden yalıtmakta, uzaklaştırmaktadır. Bu tanım ve değerlendirme tıpkı normallerde olduğu gibi yapıtta ele alınan seçkinler grubunun öne çıkan niteliklerine, belirleyici özelliklerine uygun düşmektedir.

“Seçkinler” olarak adlandırılan kesim, yapıtta normalliğin karşıtı olarak var olmaktadır. Normal dışı olan grup, bu tanımı yapan, aynı zamanda yapıtta anlatıcı olarak öne çıkan odak figür Afife Pirî tarafından “seçkinler” olarak adlandırılmıştır. Çoğunluğun sergilediği, alışkanlığa dönüşmüş davranış kalıplarının dışına çıkmaları nedeniyle kurgulanan toplum düzeninde azınlıkta kalan “seçkinler”, kurallara, alışlagelene uymamalarından ötürü yapıtta normal dışı olarak konumlandırılmışlardır. Seçilmiş öğrenciler, “Fantolt Eğitim Merkezi” adlı bir yerde toplanmışlar, aslında buraya eğitim amacıyla değil de “normalleştirilmek” amacıyla getirildiklerini anlayınca bu eyleme karşı tepki olarak çoğunluğun düzenine adapte olmayı reddetmişler, kendilerine bir çıkış yolu arayarak kendilerini var eden değerlere sahip çıkmaya çalışmışlardır. “Normaller”in sayıca kurdukları üstünlükle egemen olmayı başardıkları kurgusal dünyada, “seçkinler”in var olabilmesi mümkün olmadığından, kendi düzenlerini yaşayabilecekleri başka bir dünyaya gereksinim duymuşlardır. Bu noktada yapıtta “BİS Adası”, seçkinlerin arayışının sonunda yaşamayı hedefledikleri yalıtılmış, gerçek dışı, ütöpik bir uzam olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada “seçkinler”in kurmak istedikleri ideal düzene uygun olarak yaratılan bu ütöpik uzam, yapıttın temel düzlemini oluşturarak, “normaller”le karşılaştırılan “seçkinler”e yaşam

² "delilik" *Türk Dil Kurumu Ruhbilim Terimleri Sözlüğü* 2012. <http://www.tdkterim.gov.tr> (09 Aralık 2012)

hakkı tanımaktadır. “*BİS Adası*” “*seçkinler*”in gerçekliğine uygun bir uzamdır; ancak “*normaller*”in dünyasında bu uzam var olamayacak, belirsizliğe gömülecektir.

“**Balık İzlerinin Sesi**” birbirine karşıt iki grubun var olma mücadelesini, bu mücadele içindeki çatışmayı anlatır. Sözü edilen çatışmada belirleyici olan “*delilik*” ve “*normallik*” hali çalışmada yapının kurgusuna etkileri, yapıta nasıl ele alındıkları bağlamında değerlendirilmiştir.

II. “NORMALLER” ve “SEÇKİNLER” KUTUPLULUĞU

Yapıttaki kurgusal toplum, “seçkinler” ve “normaller” olarak birbirinden iki gruba ayrılmıştır. Normaller sayıca çok oldukları, bu anlamda seçkinler karşısında üstünlük elde ettikleri için seçkinler kurgulanan zaman ve uzam içinde azınlıkta kalmakta, “öteki” olmaktadır. Normallerin birbiriyle hemen hemen aynı olan yaşam biçimleri, alışlagelmiş davranış kalıplarına olan bağlılıkları onları seçkinlerden keskin bir çizgiyle ayırır. Seçkinler sayılarının az olmasının yanı sıra yaşam algılarının normallerden farklı olması sebebiyle de azınlıkta kalmışlar, toplumun genelinden ayrılmışlardır. Azınlıkta kalmaları, var olan düzeni kabul etmemeleri, bu düzene dâhil olmayı reddetmeleri, normallerin oluşturduğu yerleşmiş toplum düzenini bozacak bir tehdit unsuru olarak algılanmalarına sebep olmuş, seçkinler sivrilikleri törpülenerek, toplumsal düzen içinde sindirilmesi gereken bir kesim olarak görülmeye başlanmıştır. Onların “*Fantolt Eğitim Merkezi*” adında, sözde akademik çalışmaların yapıldığı bir eğitim merkezine, bir anlamda kandırılarak getirilmelerinin, gerçek hayatla bağları kesilmiş bu yalıtılmış yere hapsedilmelerinin nedeni aslında normallerin seçkinleri sindirme çabasıdır. Bu asimile çoğunluğun gücünü göstermekle birlikte, yok ediş çabasının altında normallerin seçkinlerden, onların yapabileceklerinden, değiştirebileceklerinden duydukları korkunun da yer aldığı söylenebilir.

Normallerin dünyası “*düzenin, disiplinin, tekdüzeliğin güvencesi*” (Uzuner, 113) üzerine kuruludur. Normallerin kendileri için oluşturdukları güvenli çember, kuralların varlığıyla, düzenli bir işleyişle çizilmiştir. Yapıtın odak figürü Afife Pirî'nin bakış açısına göre normaller “*akrep ve yelkovanın devinimleri*” üzerine kurulu, “*rehber ve broşür indekslerinin*” sistemli, düzgün işleyişi içinde var olan bir dünyanın “*parmaklıkları*” (Uzuner, 60) arasında yaşamaktadırlar. Bu dünya, çizilen sınırlar ve konulan kurallar dışında

başka bir gerçekliğin kabul görmediği bir düzendir. Bu düzende seçkinlere yer yoktur. Seçkinler, ya normalleşecek ya da ötekileştirilip hapsedilecektir.

Toplumları oluşturan sosyal gruplar içerisinde çoğunluk olabilen grubun, üstünlüğe de sahip olduğu görülmektedir. “Çoğunluk olma üstünlüğüne” (Uzuner, 113) sahip olan normaller de, kurgusal toplumun kuralları, kabulleri üzerinde belirleyici konumdadırlar. Toplumun kurallarına karşı çıkan seçkinler, normallerin dengeli dünyası karşısında tehdit olarak algılanmakta ve bu yüzden normalleştirilmeye çalışılmaktadırlar. Seçkinler normallerin dünyasında istenmeyen bir grup insan olarak görülmektedir. Normaller tarafından “deli” olarak adlandırılan bu insanlar, “seçilmiş öğrenci” sıfatıyla Birleşmiş Milletlerin düzenlediği bir projede çalışmak için bu yere geldiklerini, getirildiklerini düşünürlerken, aslında “ayraksız tüm dünya uluslarının ve ümmetlerinin destekledikleri” (Uzuner, 22) “normalleştirme” projesi amacıyla bir klinikte toplandıklarını fark etmişlerdir: “Normal insanlar tarafından bir araya toplanıp, bilinçli ve sistematik bir normalleştirme operasyonu için bir enstitüde hapsedildiğimiz anlaşılıyordu. Türümüz ciddi bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı.” (Uzuner, 110) ifadesiyle seçkinler için “tür” yakıştırmasını yapan Afife Piri'nin, bu ifadeyi seçkinlerin içinde yaşadıkları toplumdan ayrılan, değişik özelliklere sahip olduğunu vurgulamak amacıyla kullandığı söylenebilir.

Normallerin yürüttükleri projenin bilinçli, sistematik ve gizli bir şekilde ilerliyor oluşu, bu grubun kendilerini seçkin olarak adlandıran delilerden ayırmak, onlardan kurtulmak, başka bir deyişle onları kendilerinin belirlediği sınırların içine hapsetmek ve varlıklarına tehdit olarak algıladıkları tehlikeyi yok etmek istedikleri anlamına gelmektedir.

Bu noktada seçkinlerin toplumdan yalıtılmaya çalışıldığı gerçeğinin yanında, seçkinlerin normallerle ve onların kurduğu düzenle karşı karşıya gelmeye başladıkları da vurgulanmaktadır. Yok olma tehlikesinin bilincine varan seçkinlerin yapılmaya çalışılan sindirme planına karşı verdikleri tepki “normaller” ile “seçkinler”, “akıllılar” ile “deliler” “genel” ile “özel”in verdiği var oluş savaşı ve mücadelesi olarak değerlendirilebilir.

Normaller ve seçkinler arasındaki çatışma, normallerin seçkinlerin algı ve davranış biçimlerini anlayamamasından kaynaklanmaktadır. Normallerin üstünlük kurma amacıyla şiddeti araç olarak kabul etmeleri, onların dünyasında “savaş”, “ayrımcılık”, “diktatörlük” ve “faşizm” gibi olgularla boğuşuyor olmaları ile ilişkilendirilirken, “yüreği yufka”, “disipline gelemeyen” seçkinler bu olumsuz değerlerin karşısında sadece “aşka ve dostluğa” inanmalarıyla varlıklarını ortaya koyarlar. Seçkinler, şiddete karşıdır ve onların yarattığı, idealize ettiği dünyada yalnız “sevgi ve paylaşım” vardır. Bu ütopyik düzen onları normallerin gerçekliğinden tamamen ayırır. Seçkinlerin anlaşılabilmesi, normallerin onlara gösterdiği karşıt tepkiyi de beraberinde getirir. Aslında bu noktada ne normaller seçkinleri, ne de seçkinler normalleri anlayabilir; çünkü bu “kutuplaşma”da “sevgi” ve “nefret” gibi birbirine taban tabana zıt iki algı evreni vardır ve bu algıların birlikteliği pek mümkün değildir: “*Sorun bizim dışımızdakiler, kendilerine benzemediğimiz için bize öfkelenen, farklılığımız nedeniyle sinirlendirdiğimiz, rahatsız edip ürküttüğümüz, hatta karamsarlığa sürüklediğimiz normallerdi.*” (Uzuner, 26)

Seçkinlerin varlığından doğan tedirginlik ve korku, genel kitleden farklı olmalarıyla öne çıkan bu gruba karşı “diğerleri”nin öfke duymasına yol açmıştır. Yapıtın “normal”ler grubuna dâhil figürü Vigdis’in “*seçkinliğin soylu, farklı ve özel yalnızlığını, ezilmiş bir azınlık duygusuna dönüştürüyor*” (Uzuner, 10) oluşu, iki grubun “seçkinlik” olgusuna karşı

farklı bakış açılarına sahip olduğunu göstermektedir. Bir seçkin olan Afife Pirî için “seçkinlik” birey için olumlanan, ulaşılması hedeflenen bir konumdur. Toplumdan farklı bir birey olmak ve seçkinliğin getirdiği yalnızlık hali onun bakış açısında “özel” olarak ifade edilirken “normal” bir insanın yapıtta öne çıkan bu “seçkinlik” olgusuna bambaşka bir yorum getirdiği görülmektedir. Normaller, seçkinliği “delilik” olarak görmekte ve seçkinleri “ezilmiş bir azınlık” olarak değerlendirmektedirler. Seçkinlerin bulunduğu Fantolt adlı uzamın seçilmiş öğrencilerin, normallerin deyişle “deliler”in, tedavi edilmek için getirildikleri bir “klinik” olması gerçeği ise normaller ile seçkinlerin arasındaki farkı gözler önüne serdiği gibi yapıtın temel düğümünü de çözer niteliktedir.

Vigdis’in karşısında kendilerini “birer suçlu”, “birer özürlü” gibi hisseden seçkinler, topluma uyum sağlayamadıklarından genel yapıdan ayrılmışlar ve çoğunluk olma üstünlüğüne sahip olan normallerin ötelediği bir azınlık haline gelmişlerdir. Kurgulanan toplum, düzenli ve kurallı dünyalarının bozulmasını istemez, bu dünyanın gerçeğine bir “tehdit” olarak gördükleri seçkinleri istenmeyen azınlık olarak yadsır, kendine benzetmeye çalışır. Bu noktada toplumun kendinden ayrı olanın üzerinde ezici bir üstünlüğünün olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu algı biçimi yapıtta “seçkinler” ve “normaller” arasındaki kutuplulukla anlatılmıştır.

III. “NORMALLER”İN DÜNYASINDA VAR OLABİLME MÜCADELESİ: ‘MIŞ GİBİ OYUNU’

“Deli” oldukları için bir klinikte toplanan ve bu durumlarından habersiz seçkinler, normallerin dünyasında “göze batmadan”, kendilerini tehlikeye atmadan yaşayabilmek için “MIŞ GİBİ” adlı bir oyun oynarlar: “Bizim gibilerin normal insanların dünyasında çok fazla rahatsız edilmeden ve sipsivri göze batmadan yaşayabilmesi için normallerin her gün

oynadığı ‘MIŞ GİBİ’ oyununu çok iyi kavraması bir zorunluluktur.” (Uzuner, 27) Seçkinler tedaviye, başka bir deyişle normallerin dünyasına uyum sağlamaya, onlardan biri olmaya karşı çıkarlar; ancak onların dünyasında, kendi “ideal düzen”lerinden uzakta oldukları için de kuracakları düzeni tehlikeye atmamak, o düzende yadırganıp dışarıya itilmemek için ‘MIŞ gibi’ davranmayı uygun görürler. Bu oyun ideal düzenlerini kurdukları ada uzamına gidene kadar devam eder. Kurulan “seçkin dünya”da, “BİS Adası”nda bu oyunu oynamaya, ‘MIŞ gibi’ yapmaya gerek yoktur. Oysa normallerin dünyasında var olabilmek için “MIŞ gibi” davranılması bir zorunluluktur.

Seçkinlerin Fantolt’ta olduğu günlerde verdikleri bir konferansta aktardıkları bu “korunma yöntemi” (Uzuner, 26) aslında normaller gibi davranarak onların günlük yaşamlarını taklit etmekten başka bir şey değildir. “MIŞ gibi” oyunu topluma uyum sağlamak için rol yapmaktır. “MIŞ GİBİ” yapma alışkanlığının “yıllar boyu kararlı ve sürekli biçimde benimsenmesi” (Uzuner, 30) bu oyunun ciddiyle oynandığını, toplumsal düzende herkesin aslında ‘Mış gibi’ davrandığını göstermektedir. “MutluyMUŞ GİBİ yapmak, AdilMIŞ GİBİ davranmak, DürüstMÜŞ gibi konuşmak” (Uzuner, 27) normal insanların çoğunluk düzeni içinde zarar görmeden yaşamak için sürdürdükleri “ikiyüzlü bir varoluş biçimi”dir.

Akıl ve olgunluğuyla yapıtın öne çıkan seçkinlerden Romain Gary’ye göre soluk alıp vermek, “yaşıyorMUŞ GİBİ” davranmaktır. Her insanın yaşamını sürdürmesi için bir zorunluluk olan nefes alıp verme eylemine bile nefesini tutarak karşı çıkan Romain Gary, “MIŞ GİBİ oyununu öğrenmesi için özel bir kurumda, bazı tuhaf yöntemlerle eğitilmiştir.” (Uzuner, 27) Yapıtın öne çıkan seçkin kadın figürü Afife Pirî, Romain Gary’nin bulunduğu bu yeri “özel bir kurum” olarak adlandırmıştır; oysa burası da Fantolt gibi bir “akıl hastanesi”dir.

Yapıtın yan figürlerinden olan *Carmen de Cervantes* ve *Aurore Sand* da kurgulanmış toplumdaki çoğu insanın sürdürdüğü, gerçek yaşamın bir taklidi olan “*MIŞ gibi*” oyununu oynamaya, ‘*Mış gibi*’ yaşamlara karşıdır. Bu oyunu oynamayan, topluma uymayandır, normallerin deyiimiyle “deli”dir: “... *deli*” demişlerdi ona. “*Zır*” cinsinden olanı. (...) *Hasta demişler ona. (...) “dengesiz” demişler, aralarına almamışlardı onu bir daha.*” (Uzuner, 27-29)

Seçkinler var olan toplumsal düzenin kurallarını reddederler, ‘*Mış gibi*’ bir yaşam biçimine karşı dururlar. Bu noktada yapıtta ‘*Mış gibi*’ yaklaşımı ile sorgulanan alışıldık yaşam biçimlerinin sahteliği, bu düzen içinde yaşayanların aslında savunmadıkları değerleri yaşamaları, inanmadıkları şeyleri savunmak durumunda kalmalarıdır. Seçkinler, ‘*Mış gibi*’ yaşamadıklarından toplumsal düzen içinde “*aykırı*” hale gelirler ve oyunu gerektiği gibi oynamamayı reddettikleri, düzeni bozdukları için oyundan dışına atılırlar. Yapıtta, çoğunluk düzeninin dışında olan seçkinlerin kendilerine yeni bir oyun bulmak istemelerinin nedeni de bu düzen içinde olmak istememeleri, olsalar bile er geç oyundan atılacakları içindir.

IV. VAR OLMAYA ÇALIŞAN KİMLİKLER, “MIŞ GİBİ” ADLAR

Seçkinler toplumun genelinden, içinde buldukları düzenin kurallarına uymak istemedikleri, toplumsal normlara karşı geldiklerinden ötürü ayrılmaktadırlar. Onların kuralsızlıklarının belirgin örneklerinden biri de seçkinlerin, gerçek hayatta kullandıkları isimleri yerine kendi belirledikleri isimleri kullanıyor, tercih ediyor oluşlarıdır. Toplumsal düzen içinde genel bir alışkanlık ve davranış biçimi olarak çocuklara isimlerini aileleri verir. Seçilmişler bu kalıplaşmış kuralı da bir anlamda bozarak, kendi isimlerini kendi tercihleri doğrultusunda, özgül iradelerini kullanarak seçerler ve o ismin belirlediği kimlikle var olmaya çalışırlar.

“*Seçilmiş Özel Öğrenciler*”in isimleri, farklı dönemlerde ve kültürel yapılar içinde yaşamış olan tarihî, siyasî ve edebî bazı kişilerin isimleri ile aynı ya da çok benzerdir. “*Romain Gary*,

Jeanne d'Arc, Carmen de Cervantes, Aurore Sand, Cyrano de Bergerac, Anders Grieg, Galileo, Cengiz Han” ve ilk Türk kadın oyuncusu Afife Jale'nin hayali torunu *Afife Pirî* gibi figürler “...isimlerinin de imlediği gibi, gerçekte hepsi, ünlü tarihsel kişilerin torunları, ikinci benlikleri ya da soluk taklitleri”³ olarak yapıtta var olmaktadır. Bu tarihî karakterlerin çoğu yaşadıkları dönemde fikirleri ve eylemleri nedeniyle içinde buldukları topluma yabancılaşmış, tepki görmüş, anlaşılamamış, dışlanmış ve hatta toplum tarafından yok edilme sürecine kadar ötelenmişlerdir. Bununla birlikte sözü edilen tarihi karakterlerin tümü yaşama karşı dik duruşlarından ödün vermeyen, cesur karakterlerdir.

Seçkinler, tarihi kimliklerden esinlenerek yarattıkları adlarını, kendilerine gerçek adlarıyla hitap etmeye çalışan “*Fantolt Eğitim Merkezi*”nin program başkanı olan *Dr.Günnar*'ın bu yöndeki tüm baskılarına rağmen kullanmaktan vazgeçmemişlerdir. Seçkinlerin kendilerini, adını taşıdıkları kişi veya onların bir yakını olarak görmeleri ve bu algıda direnmeleri, inandıkları her ne ise onu “gerçek” zannetmeleri ve bu direnmede katı olmaları yapıtta seçkinlerin “*deli*” oldukları gerçeğini öne çıkaran ayrıntılardan biri olarak kullanılmıştır.

Toplumsal düzenin kurallarından ve değer yargılarından bireysellikleriyle ayrışan seçkinlerin karşısında, çoğunlukta oluşlarıyla, *Cyrano de Bergerac*'ın deyişiyle, “*kalabalığın adsızlığını ve yabancılığını temsil eden*” (Uzuner, 113) “*normaller*” bulunmaktadır. Anlatıcıya göre, “*her şeye ve herkese bir ad takmak, etiket yapıştırmak ve ille de genellemede bulunmak gibi bir zorunluluğu olan normal insanlar*” (Uzuner, 23) seçkinleri “*deli*” diye etiketlemiştir.

³ Cumhuriyet Gazetesi- Kitap Eki 1 Nisan 1993 Sayı: 162 “Balık İzleri'nin Sesi” Buket Uzuner Ütopya'nin Sonu – Prof.Talat Halman

V. “NORMALLER” ve “SEÇKİNLER” ARASINDAKİ DAVRANIŞ VE TUTUM FARKLILIĞI

Yapıtta normaller ve seçkinler arasındaki davranış ve tutum farklılığı seçkinlerin normaller tarafından “*deli*” oldukları sanısını güçlendirmek için kullanılmıştır. “*Seçilmiş öğrenciler*” kendilerinden bahsederken “*tür*” ifadesini sıklıkla kullanmaktadırlar. Kendilerini yeni bir tür olarak tanımlamaları sonucunda, onları toplumdan ayırksı kılan farklı davranışlarının olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Seçilmişlerin birbirlerini kendi seçtikleri isimlerle çağırıyor olmaları, “*normallerin bürokrasi, örgütlenme ve yönetsel kaygılar konusundaki inceliklerine oldukça yabancı*” (Uzuner, 23) oluşları, normal insanların üstünlük kurmak için şiddeti bir araç olarak kullanmalarına karşıt olarak “*özgürlük, öncülük ve özgünlük*”ü (Uzuner, 61) seçerek üstünlük kaygısından çok “*bireysellik*”leriyle ön plana çıkmaları onların normallikten uzak olduğunu gösterir.

Genelin algısından farklı olan bu tutum ve davranışları “*normal insanlar gibi korkak ve ikiyüzlü var olamayacağı için kendini gizlemeden yaşayan mutlu bir teşhirci*” (Uzuner, 54) olmaları, seçkinleri içinde yaşadıkları toplumda “*öteki*” yapmaya, toplumun dışına itilmelerine neden olmuş, yapıtta bu farklı tutumları ile dikkat çeken seçkinler “*deli*” diye adlandırılmışlardır.

VI. DELİLİĞİN UZAMI

Dünyanın 88 ülkesinden gelen seçilmiş öğrenciler, “*Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi*” adlı bir tesiste konaklamaktadırlar. Uzamın “*kentin kırk bir kilometre dışında*” (Uzuner, 11) bir yer oluşu, şehir merkezinden, başka bir deyişle “*medeniyet*”ten uzak oluşu, “*adamakıllı ustaca içeriye gizlenecek biçimde inşa edilmesi*” (Uzuner, 11) uzamın normaller tarafından seçkinler için bilinçli bir şekilde, bir amaç için kurulduğunun göstergesidir. Bu “*yalıtılmış*” uzamda, seçkinler, her ne kadar gerçeğin farkında olmasalar da, tedavi edilmek amacıyla bir

araya getirilmişler. Fantolt, “*normalleştirme*”ye hizmet eden bir klinikdir. “*Normal insanların dünyalarından yalıtılmak*” (Uzuner, 22) arzusuyla projeye katılan seçkinler, aslında, isteklerinin tam aksi yönünde, yalıtılmış bir uzam içerisinde normallerin dünyasına adapte edilmeye çalışılmaktadırlar.

Yapıtta, Fantolt’un bir “*klinik*” olduğunu ortaya çıkaran, bu kanıyı güçlendiren birtakım uzam betimlemeleri dikkat çeker. Bu yerdeki avlu ve çarşafaların “*bembeyaz*”, odaların “*konforlu ve pratik*” (Uzuner, 10) oluşu, “*hayat belirtisi görülmeyen*” (Uzuner, 10) koridorları, bu uzamın bir klinikle aynı fiziksel koşulları taşıdığına işarettir. “*Huzur verici, yalıtılmış, sessiz, sakin*” (Uzuner, 11) bir yer olarak betimlenen bu uzam seçkinlere tedavi edilebilecekleri en uygun ortamın sunulduğu, gözetim altında tutulan bir klinikdir. Bunun yanı sıra Dr. Gunnar’ın seçkinlerin Fantolt’a gelişiyle birlikte onlara “*pembe hap*” (Uzuner, 43) verışı de Fantolt’un bir klinik olduğu gerçeğini belirginleştiren ipucu izleklerden biridir.

Seçkinler Fantolt’a normallerin dünyasından uzaklaşmak için gelmişler; ancak tam aksine bu dünyaya adapte edilmeye çalışılmışlardır. Fantolt’, kurgulanan toplumsal yapı içinde “*öteki*” olanın etrafına sınırlar çizileceğinin, öteki olana, genelden ayrı kurallarla oluşturulmak istenen bir düzen içinde yaşam hakkı tanınmayacağıının göstergesi olarak kullanılmıştır.

VII. DELİLİK, KURTULUŞ ve ÜTOPYA

Normallerin belirlediği değer yargılarına ve algı biçimlerine göre kurulan bir dünyada seçilmişlerin çoğunluk tarafından “*kendilerine benzetmek ya da yok edilmek istenen bir tür*” olduklarını anlamaları ve bu duruma baş kaldırmaları, onların kendilerine has yaşam algılarına göre, özgürce yaşayabilecekleri bir başka yaşam alanının aranmasına, oluşturulmaya çalışılmasına neden olmuştur: “*Kendi türümüze özgü yetenekleri kullanarak*

bir oyun hazırlarız. Bu durumda onları çok kızdırıp, gazaplarını artırmak gibi bir tehlikeyle yüz yüze kalabiliriz. Ama... Ama bir kurtulma şansından söz edebiliriz.” (Uzuner, 118)

Seçilmişler, kendi yaşam algılarının normallerin dünyasında kabul görmediğinin farkındadırlar. Onlar da normallerin kurallarına, yaşam şekillerine uymak istemezler, rol yaparak, “*mış gibi var olmaya çalışarak*” yaşamayı reddederler. “*Normal bir dünyada, kuralların benden (bizden) farklı birilerinin koyduğu MIŞ GİBİ ve diğer oyunlarda yer almayacaktım*” (Uzuner, 151) Bu noktada seçkinlerin kendi var oluş amaçlarına uygun bir yaşam biçiminin peşinde koşmaları, bu uzamı ve yaşam biçimini oluşturmaya çalışmaları olağandır. Çünkü her yaşam, ister “*seçkin*”, ister “*normal*” olsun, kendine bir yaşam alanı belirlemek, bu yaşam alanını yaratmak ve bu alan içinde var olmak zorundadır.

Seçkinler yaşamda var olabilmek için ya bu düzenin içinde yer alacaklar ya da kendilerine yeni bir düzen kuracaklardır. Onların reddettiği temel olgu “*normallik*” olduğuna göre, bu noktada seçilmişlerin var olan genel düzene karşı çıkıp kendilerine yeni bir düzen, bir “*ütopya*” kurmaları onların yaşam algılarına göre son derece olasıdır. Çoğunluk olmanın sağladığı üstünlükle seçilmiş öğrencilerin davranışlarını değiştirmeye, onları iyileştirmeye çalışan normallerden kaçmaya karar veren seçilmişler, kendilerini anlatamadıkları insanlarla çatışmaktansa, normallerin erişemeyeceği, sadece seçilmişlerin yaşayabileceği “*Balık İzlerinin Sesi Adası*”na kaçmışlar, kendi değer yargılarına ve düzen anlayışlarına uygun bir biçimde yaşayabilecekleri bir uzam, bir “*ütopya*” yaratmışlardır.

“*BİS Adası*” seçkinlerin kendi yaşam biçimlerini özgürce, “*Mış gibi*” oyununu oynamadan sürdürebilecekleri, kendi gerçekliklerine uygun, “*ideal*” bir dünyadır. Bu ada, seçilmişlerin düş gücüyle, yaşam algılarına göre kurulmuştur. “*Hiçbir kalıba, sansüre, töreye uymayan,*

sığmayan düş gücümüzü, hayal yetimizi kullanacağız biz.”(Uzuner, 128) BİS Adası, yapıtta “*düşsel bir uzam*” olarak yer almasına ve betimlenmesine karşın, seçilmişlerin, “*gerçek*”i bu uzamda buldukları için, BİS Adası’nın “*seçilmişlerin gerçeği*” olduğunu söylemek mümkündür. Bu uzam, düşün içindeki bir gerçekliktir.

BİS Adası’nda günlük işlerin, “*zaman yitirilen tekdüze zorunlulukların*” (Uzuner, 209) adadaki balıklar tarafından yapıyor oluşu, bu adada seçkinlerin her birinin evinde, özel alanında yer alan kütüphanelerinde tarihî önemi olan sanat eserlerinin yer alması ve duvarlarda ünlü ressamların tabloların asıllarının bulunması bu uzamın seçkinler için idealize edilmiş bir “*düşsel*” uzam olduğu sonucunu ortaya çıkarır. Seçkinlerin arzu ettikleri hayat biçimini özgürce yaşayabilecekleri bir uzama sahip olmaları, *Afife Piri* tarafından “*Burada, BİS Adası’nda, en azından normalMİŞ GİBİ davranmak zorunda bırakılmadan, kendimiz olarak yaşama özgürlüğüne kavuştuk.*” (Uzuner, 172) sözleriyle ifade edilmiştir.

BİS Adası, normallerin ulaşamayacağı, nerede olduğu bilinmeyen, gerçek üstü bir uzamdır. Adadaki yaşam, doğallıkla biçimlendirilmiş bir dokuya sahiptir. Ulaşımın ilkel at arabaları ile veya ileri teknolojiyle üretilmiş “*yerçekimine karşı bir çeşit manyetik alan yaratan, üç boyutlu araç*”larla (Uzuner, 179) sağlanıyor oluşu, her seçkinin kendi kimliğine ve bireysel niteliğine uygun biçimde seçtiği, sıra dışı bir mimariye sahip olan bir eve sahip olması, evlerde ünlü sanat eserlerinin asıllarının bulunması gibi detaylar, bu adanın “*fantastik bir uzam*” olduğunu gösterir. Bunun yanı sıra BİS Adası’nda Leonardo da Vinci, Galileo ve Cengiz Han gibi yeni karakterlerin yaşaması, Fantolt’tan buraya gelen modern zamanın gerçek kişileri ile geçmiş çağların önemli isimlerinin buluşması seçkinlerin farklı bir zaman algısı içinde olduklarını, başka bir deyişle onların dünyasında, kabul gören genel zaman algısının da yadsındığını gösterir. Seçkinler, gerçek dünyanın değer yargılarına karşı

oldukları gibi genel zaman akışına da karşıdılar. Adanın fisiltıyla konuşan balıklar tarafından korunması bu yerin adanın normaller tarafından “*şeytan adası*” (Uzuner, 209) olarak anılmasına ve buradan kaçmalarına neden olurken, seçkinler için bu durum oldukça olası ve güven vericidir. Ada, onlar için normallerin dünyasından kendilerini koruyacak bir “sığınak”tır.

VIII. “GERÇEK – DÜŞ” BELİRSİZLİĞİ VE DELİLİK

Yapıtın seçkin figürü Romain Gary için, var olma mücadelesi içindeki seçkinlerin düş gücüyle kendileri için bir dünya yaratmaları mümkündür. *Albert Camus*’nün “*Var olmak kendini yeniden yaratmaktır.*” (Uzuner, 108) sözünü kendilerine kural edinen seçkinler için normal bir düzen içinde var olmak imkânsızdır; onlar var olabilmek, kendilerini gerçekleştirebilmek için “*yeni bir düzen*” tasarlamak, bu düzenin içinde yaşamak durumundadırlar. Seçkinler, var olabilmek adına “olmayan bir düzen” bir düzen kurmuşlar ve bu düzen içinde aslında bir yok oluşa sürüklenmişlerdir. Bu noktada, sözü edilen düzenin aslında “*gerçek üstü bir uzam*” olduğunun altının çizilmesinin nedeni, seçkinlerin normal dünyanın gerçekliği içinde yaşamalarının mümkün olmadığını belirtmek içindir.

Yapıtta seçkinler için, kuralların olmadığı, normallerin erişemeyeceği bir dünyanın oluşturulması için “*hayal yetisi*” kullanılmış, BİS Adası yaratılmıştır. Bu uzam bir düşün ürünü de olsa, seçkinler yalnızca bu uzamda yaşayabildiklerinden, BİS Adası onların inandıkları bir hayali gerçekmiş gibi yaşamalarına olanak vermiştir. Normallerin gerçeklerinden kaçış noktasında, seçilmişlerin düş gücü devreye girmiş, düşle kurulan bu adada farklı bir gerçekliğin yaşanabileceği ortaya çıkmıştır. Bu noktada yapıtın kurgusunda “gerçek ve düş” iç içe geçmiştir.

Seçkinler böyle bir uzamda var olabiliyorlarsa, “*gerçek*” olgusunun göreceli olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü seçkinlerin yarattığı bu uzam, onlara göre gerçektir ve orada

yaşayabiliyor olmaları adanın seçkinlere göre düş değil gerçek olduğunun kanıtıdır. “*Sürekli bakım altında tutulmayı gerektiren*” delilerin, yarattıkları bu uzamda, hiçbir sorun olmadan yaşayabilmeleri, aslında yapıt sonunda okura “*ötekilik*” olgusunun “*gerçeklik ve genellik*”le bağını, “*ötekilik*”in kime ve neye göre yaratıldığını da sorgulatmaktadır.

IX. SONUÇ

“Balık İzlerinin Sesi” adlı yapıtta “*delilik*” olgusu “*seçkinler*” ve “*normaller*” olarak sınıflandırılmış iki grubun yaşam algılarının farklılığının yarattığı çatışma aracılığıyla incelenmiştir. Normal olma durumunun kalıplarına sığmayan seçkinler, normallere göre “*deliler*”, yaşam biçimlerini sürdürmek adına normallere karşı mücadele vermiş ve bu mücadelenin sonucunda normallerin erişemeyeceği, kendi düzenlerine göre özgürce yaşayabilecekleri, düş güçleriyle kurdukları “BİS Adası”nda yaşamaya başlamışlardır. Birbirine zıt iki grubun arasındaki çatışma, seçkinlerin var olabilmek için kendilerine alternatif bir yaşam alanı kurmalarıyla sonlanmıştır.

Çalışmada, seçkinlerin, normallerin dünyasına uyum göstermeyen, alışılmadık davranışlar sergilemeleri ve kurdukları düzende sorunsuzca var olabilmeleri için yeni bir düzen kurdukları, normallerin de aynı sebeplerden dolayı onları kendi dünyalarından soyutladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal düzende çoğunluk olmanın gücü elde etmekte önemli bir unsur olduğu ve “*doğrunun*”, “*normalin*” ve “*kuralların*” ölçütünün çoğunluğu oluşturanlar tarafından belirlendiği, fakat her iki farklı yaşam şeklinin de aslında var olabileceği, bu sebeple yaşamda kesin bir doğrunun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Bunların yanı sıra, çalışmada, “*delilik*” olgusunun, toplumsal yaşamda kime göre ve neye göre belirlendiğine yönelik değerlendirmeler yapılmış, bunların ışığında yapıttaki kurgusal toplum düzeni içinde güce sahip olanların, normallerin, “*delilik*”in sınırlarını çizdikleri belirlenmiştir.

“*Deli*” sıfatıyla etiketlenmiş “*seçkin bireyler*”, bu yakıştırma altında, toplumsal düzenin belirlediği sınırlar içinde yaşamak yerine, farklılıklarını ortaya koyarak, her ne kadar toplum

onları öyle kabul etmese de, “*birey*” olma mücadelesine girmişler ve bu ideali gerçekleştirmek için kendi yaşam algılarına uygun bir gerçeklik yaratmışlardır.

Sonuç olarak, Buket Uzuner’in “**Balık İzlerinin Sesi**” adlı yapıtında, kurmaya çalıştıkları ütopyik düzende sorunsuzca var olmak gibi bir amaçları olan “*seçkinler*”in, “*normaller*” karşısında verdiği yaşam mücadelesinin ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma iki grup arasında verilen mücadelenin temel nedeni olan “*delilik*” olgusunun yapıtta nasıl işlendiğini değerlendirmekte, “*normallik*” ile “*delilik*”i roman figürlerinin yaşam algılarına göre karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu tez, yapıtı “*ötekilik, ötekileştirme ve öteki olmayı tercih etme*” gibi olgular açısından incelemenin de mümkün olacağını göstermesi açısından yeni araştırma konularına olanak vermektedir.

X. KAYNAKÇA

Kitaplar

Uzuner, Buket. Balık İzlerinin Sesi. İstanbul: Everest Yayınları, 2010

Sözlükler

Türk Dil Kurumu Okul Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, ss. 553

Türk Dil Kurumu Ruhbilim Terimleri Sözlüğü. 2012. <http://www.tdkterim.gov.tr>
(Erişim Tarihi: 09 Aralık 2012)

Makaleler

Halman, Talat. Cumhuriyet Gazetesi, Kitap Eki. "Balık İzleri'nin Sesi" Buket Uzuner
Ütopya'nin Sonu. 1 Nisan 1993, Sayı: 162